

NASLJEDNI JEZIK I IDENTITET

Martina PODBOJ

For the past two decades, identity has been recognised as one of the key constructs in applied linguistics, and has taken a central role in different second language learning contexts (Block 2007). Following the poststructuralist paradigm, in contrast to essentialist and structuralist perspectives, identity is seen as a dynamic process, constructed discursively in language use (De Fina et al. 2006). Since identity and language are inseparable (Tabouret-Keller 2000), studying speakers' identity in second language learning is of great significance, especially in the case of heritage language. Not only does knowing another language change the speakers' view of the world (Burck 2008), in case of heritage language it also has a specific influence on constructing individual and group identity/ies. In this paper I will discuss the relationship between language competence and identity construction of heritage learners and speakers of Croatian. Heritage language learners differ greatly from other language learners in terms of their language needs and motivation (Cvikić et al. 2010). Hence studying the fragmented, complex, and dynamic quality of identity is crucial for understanding the process of language learning and identity construction of heritage language learners, as well as understanding the fluidity of personal and group identity/ies, positioning, and belonging.

Key words: identity, heritage language, identity construction, Croatian as a heritage language

1. Uvod

Identitet se u postrukturalizmu ne poima samo kao nepromjenjiva nagomilnost kulturalnog naslijeđa, već kao fluidan diskurzivni konstrukt i stalno stanje napetosti između *sebe* i *drugoga*. U društvenim i humanističkim znanostima identitet je postao jednim od središnjih područja proučavanja, a sve mu se veći značaj pridaje i u primijenjenoj lingvistici. Transnacionalne migracije i stvaranje novih dijaspora u prošlom stoljeću te suvremeni fenomeni globalizacije i višejezičnosti doveli su do složenih mreža fragmentiranih i fluidnih identiteta i iskustava grupa i pojedinaca te su se slijedom toga znatno promijenile potrebe učenja i metode i podučavanja stranih jezika. Na *Croaticumu* - Centru za hrvatski kao drugi i strani jezik Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu velik je broj polaznika kojima je hrvatski nasljedni jezik. Oni čine heterogenu skupinu i različita su stupnja receptivnih i produktivnih vještina. Mnogi ostaju u Hrvatskoj učiti i po nekoliko godina da bi u potpunosti ovladali jezikom, što je proces tijekom kojeg se njihovi stavovi, želje i poimanje samih sebe mijenjaju, a vrlo često to ovisi i o stupnju ovladanosti jezikom i mogućnosti da se na njemu izraze.

Budući da je identitet uvijek nanovo konstruiran u diskursu i jezičnoj uporabi, jedan od načina da se pronikne u njegovu složenost jest analiza osobnih

narativa, koji su u analizi diskursa, sociolingvistici i sličnim pristupima jeziku prepoznati kao idealno mjesto istraživanja pojedinačnih i grupnih identiteta. Naime, kao strukturirani, a opet slobodni i kreativni obrasci jezične upotrebe, narativi svakom pojedincu nude način za uspostavljanje koherentnosti iskustava unutar disperzivnosti i fragmentarnosti, koja je karakteristična za sve dijaspore, jer (re)konstruiraju poveznice između prošlosti, sadašnjosti i budućnosti te uspostavljaju koherenciju i red tamo gdje ih inače nema (Pavlenko i Blackage 2004).

U teorijskom dijelu rada definirat ću nasljedni jezik i nasljedne govornike te objasniti kontekst hrvatskog kao nasljednog jezika. Zatim ću detaljnije opisati mjesto identiteta unutar lingvistike i teorije ovladavanja inim jezikom. U analitičkom dijelu rada prikazat ću analizu narativā petorice nasljednih govornika hrvatskog jezika, *Croaticumovih* studenata te zaključiti s implikacijama istraživanja.

2. Nasljedni jezik i nasljedni govornik

Učenje nasljednog jezika (eng. *heritage language*)¹ prepoznato je kao legitimna poddisciplina unutar primijenjene lingvistike i jezične pedagogije (Van Deuschen-Scholl 2003: 211), no nasljedni se jezik i nasljedni govornik primjenom različitih kriterija mogu različito definirati. Najčešći kriterij odnosi se na razinu ovladanosti jezikom i tada se nasljedni jezik definira kao jezik etničke ili imigrantske manjine kojim dvojezični govornik slabije vlada (Boon i Polinsky 2015). Sukladno tome, Cvikić i sur. nasljednog govornika² u užem smislu definiraju kao onog koji je donekle usvojio svoj jezik, i to najčešće govorni, dok pisanim vlada slabije ili uopće ne vlada (2010:116). No budući da se nasljedni govornici znatno razlikuju u receptivnim i produktivnim vještinama, kriterij ovladanosti jezikom ne može uvijek biti transparentan. Prema drugom kriteriju, nasljedni jezik čvrsto je povezan s kulturnom i/ili obiteljskom pozadinom pojedinca, koji mu je bio izložen kao dijete (Benmamoun i sur. 2013). No da to jezično naslijeđe ne mora nužno biti živo, zorno pokazuje „pravilo treće generacije“ (Boon i Polinsky, 2015: 4). Naime prva generacija imigranata najčešće koristi svoj jezik ili je u njemu i dalje dominantna, dok se kod druge generacije, rođene u novoj zemlji, javlja asimetrična dvojezičnost u korist jezika dominantnog u govornikovu okruženju. Treća generacija, čiji su djedovi i bake izvorni migranti, uglavnom je jednojezična nauštrb nasljednog jezika. No u trećoj ili kasnijim generacijama javlja se često želja za učenjem nasljednoga jezika, bilo samo kao rezultat spominjanja kulture i naslijeđa u obitelji ili znatiželje i

¹ Uz *heritage language*, rabe se i drugi nazivi poput manjinski jezik (eng. *minority language*), rodni jezik (*native language*), materinski jezik (*mother tongue*), etnički jezik (*ethnic language*), jezik zajednice (*community language*), kućni jezik (*home language*) itd. Općenito, ova se tematika počela proučavati u anglofonim zemljama s velikim brojem useljenika (SAD, Kanada, Australija), stoga se terminologija, a i perspektiva proučavanja, razlikuje od jedne do druge. Vidjeti detaljnije u Cvikić i sur. 2010.

² Drugi su nazivi: polu-govornici (*semi-speakers*), govornici koji su nepotpuno usvojili jezik (*incomplete acquirers*), rani dvojezični govornici (*early bilinguals*), neuravnoteženi, dominantni ili pseudo-dvojezični govornici (*unbalanced, dominant, pseudo-bilinguals*). Vidjeti u Boon i Polinsky 2015.

traganja za sobom i svojim korijenima, stoga i te učenike ili govornike također možemo nazvati nasljednima, iako pripadaju generaciji u kojoj je jezični dokaz povezanosti s nasljednom kulturom odavno nestao (Van Deusen-Sholl 2003: 222), što je čest slučaj na *Croaticumu*. Da bismo ranije definirane govornike, tj. učenike nasljednog jezika u užem smislu razlikovali od potonjih, možemo ih podijeliti na prototipne nasljedne govornike (eng. *heritage learners*) i nasljedne govornike po motivaciji (eng. *learners with a heritage motivation*), (ibid.) odnosno predačke ili potomačne učenike (Cvikić i sur. 2010).

Već iz ovog pregleda vidljivo je da su nasljedni govornici ili, preciznije, učenici nasljednog jezika heterogena skupina u rasponu od početnika do potpuno fluentnih govornika, prve, druge, treće ili još kasnijih generacija iseljenika, ali im je zajednička kulturalna i/ili obiteljska povezanost s tim jezikom, što čini razlog i motivaciju za učenje te na specifičan način oblikuje njihov identitet.

2.1. Hrvatski kao nasljedni jezik

Zbog značajne emigracije u protekla dva stoljeća, velik je broj nasljednih govornika i učenika hrvatskog jezika, osobito u zemljama Južne Amerike, Kanadi, SAD-u te Australiji. Nasljedni govornik hrvatskog jezika u literaturi se definira kao osoba koja je u zemlji u kojoj hrvatski nije službeni ili (priznat) manjinski jezik usvajala hrvatski jezik u obitelji te njime ovladala do nekog stupnja. Takav govornik, osim određenog stupnja poznavanja jezika, poznaje i obilježja hrvatske kulture te osjeća pripadnost hrvatskome narodu, što čini sastavni dio identitetske motivacije za učenjem (Cvikić i sur. 2010: 120). No ono što su u literaturi ključni kriteriji za definiranje nasljednih govornika hrvatskog jezika (usvajanje jezika kod kuće, poznavanje određene razine jezika, poznavanje kulture i osjećaj pripadnosti hrvatskom narodu), nije u stvarnosti uvijek slučaj i najčešće se od tih kriterija ostvaruju samo neki, a ponekad samo jedan. Naime, često na *Croaticum* dolaze studenti hrvatskih korijena koji nisu u obitelji nikada govorili niti čuli hrvatski; kriterij poznavanja kulture ili motivacije također se ne mogu jednoznačno na njih primijeniti, a osobito je problematičan etnolingvistički kriterij, tj. osjećaj pripadnosti hrvatskom narodu. Stoga zbog složenosti situacije u praksi i u kontekstu ovog istraživanja valja primjenjivati definiciju nasljednog govornika hrvatskog jezika u širem smislu, uključivši i nasljedne govornike po motivaciji.

3. Jezik i identitet

3.1. Kratki pregled istraživanja identiteta u lingvistici

Identitet je semiotički potencijal čije iskazivanje uključuje semiotičke procese predstavljanja kao što su simboli, narativi, tekstualni žanrovi i sl. (Blommaert 2005), a budući da je jezik semiotički proces *par excellence*, neodvojiva je njegova povezanost s identitetom.

Proučavanje povezanosti identiteta i jezika u suvremenoj lingvističkoj misli možemo pratiti od 60-ih godina prošlog stoljeća u sklopu varijacijske sociolingvistike i osobito rada W. Labova, gdje su se izravne poveznice između jezičnih obilježja i društvenih karakteristika promatrale dvodimenzionalno i iskazivale statistički. Govornike se promatralo kao pasivne nositelje nepromjenjivih identitetskih kategorija reproduciranih u jezičnoj uporabi. Nešto kasnije, u interakcijskoj sociolingvistici svaki se jezični čin ujedno smatra i činom identiteta, što znači da se kroz sve jezične iskaze ostvaruju različite dimenzije identiteta; etnički, nacionalni, rodni i sl. (Tabouret-Keller 2000), a govornike se promatra kao aktivnije nositelje jezičnog identiteta koji mogu samostalno i voljno mijenjati registre i tako se identificirati kao pripadnici određene grupe, npr. prebacivanjem kodova.

Raniji sociolingvistički pristupi povezivali su jezik i identitet na formalnoj razini u skladu sa strukturalističkom tradicijom i esencijalizmom¹, npr. u odnosu na to kojim jezičnim varijetatom, dijalektom, registrom ili stilom govornici govore i u kojim situacijama. Sličan se pristup primjenjuje u pedagoškom diskursu o vrednovanju učenika ili pak u diskursu etnolingvističke zajednice (Blommaert: 2005). Međutim, poststrukturalističko poimanje identiteta nadilazi traganje za univerzalnim zakonima koji objašnjavaju fiksne identitete te prepoznaje jezik kao središnji fenomen za izražavanje identiteta i kao konstitutivni aspekt našeg iskustva svijeta (De Fina 2003). Identitet je „subjektivitet koji je nestabilan, kontradiktoran i stalno u procesu, neprestano rekonstruiran i diskursu svaki put kad mislimo ili govorimo“ (Block 2007: 14, prema Weedon 1997). Odnosno, „[i]zvedba, potvrđivanje, projiciranje identiteta, ipak najjasnije dolazi do izražaja u diskursu, u komunikacijskoj interakciji, kad pojedinac iz svog jezičnog repertoara komunikacijskom kompetencijom, odabire izraze kojima će izvoditi svoj vlastiti identitet, odnosno identitet pripadanja određenoj skupini“ (Kalogjera 2007: 261). Procvatu ovakvog istraživanja doprinijeli su *narativni* i *diskurzivni preokret* u društvenim i humanističkim znanostima i zainteresiranost upravo za narativnim i/ili diskurzivnim konstruiranjem identiteta. Slično kao i dinamična promjena jezika kroz vrijeme i prostor, osobni je identitet uvijek heterogeni skup imena ili identiteta koji se iznova oblikuju pod utjecajem jedinstvenih interakcija, susreta, želja i potreba te društvenih ograničenja. Drugim riječima, identitet se ne posjeduje, nego proizvodi, odigrava, i neprestano nanovo izvodi u jeziku.

3.2. Identitet i ini te nasljedni jezik

Do devedesetih godina relativno se slabo istraživalo kako se učenici stranog jezika pozicioniraju te kako ih drugi pozicioniraju ovisno o tome gdje su, tko su i što

¹ Prema esencijalizmu, osobine i ponašanje društveno definiranih grupa može se objasniti kulturološkim i/ili biološkim karakteristikama koje su im inherentne, a to se shvaćanje može razumjeti i kao ideologija temeljena na pretpostavkama da se grupe mogu jasno razgraničiti te da njihovi pripadnici dijele ista zajednička obilježja (Block 2007). Za razliku od esencijalizma, u poststrukturalizmu naglasak je na raznolikim, višeslojnim i raštrkanim okvirima koji definiraju svijet oko nas, a s grupe i sustava naglasak proučavanja premješta se na pojedinca i pojedinačno.

rade. No zahvaljujući sustavnom proširenju pojma identitet na sve društvene i humanističke znanosti, identitet je danas ključni pojam u raznim kontekstima ovladavanja inim jezikom (Block 2007) te se može ustvrditi da u novije vrijeme također postaje središnjim pojmom u učenju i podučavanju nasljednog jezika.

Višejezičnost jako dobro oslikava fluidnu prirodu identifikacije kroz jezik, bilo jezičnog ili identiteta u širem smislu, osobito u kontekstu migracija i učenja jezika u inozemstvu, što je slučaj na *Croaticumu*. Naime, u situaciji kad pojedinac ode u drugu zemlju iz bilo kojeg razloga, društveno-povijesni, kulturalni, sociolingvistički i lingvistički čimbenici koji su mu dotad bili poznati nestaju ili su zamijenjeni drugima. U takvoj se situaciji mora rekonstruirati i redefinirati da bi se prilagodio novim okolnostima i to se događa na različite i nepredvidive načine. Višejezični pojedinci pozicioniranjem sebe u više jezika konstruiraju izrazito složene i fleksibilne identitete te je uočena svojevrsna „dvostrukost“, ovisno o jeziku kojim govore (Burck 2008).

Ne treba ni zaboraviti da su u višejezičnom okruženju odabir jezika i stavovi o jeziku neodvojivi od političkih uređenja, odnosa moći, jezičnih ideologija i stavova samih govornika o svojim i tuđim identitetima, a suvremeni procesi kao što su globalizacija, konzumerizam, povećana transnacionalna migracija te traganje za novim nacionalnim identitetima dodatno kompliciraju situaciju (Pavlenko i Blackage 2004). Tu je i problematičan koncept standardnog jezika iz kojeg proizlazi stvaranje grupnog jezičnog, tj. etnolingvističkog identiteta, osobito u idealiziranom slučaju države-nacije. To je jedan od najstabilnijih i najraširenijih modela u jezičnoj politici i bavljenju jezikom općenito, što nužno otvara pitanje moći i diskriminacije (Blommaert 2005).¹ No standardni hrvatski jezik potpuno je različit od onoga što nasljedni govornici ili učenici druge, treće ili daljnje generacije iseljenika poimaju i čuju kao hrvatski jezik, a to može dovesti do osjećaja manje vrijednosti i poništiti inicijalnu motivaciju za formalnim učenjem nasljednog jezika.

4. Analiza

4.1. Metoda i ispitanici

Ovdje ću kvalitativnom analizom prikazati narative petorice *Croaticumovih* studenata, nasljednih govornika hrvatskog jezika. Jedan je ispitanik po ZEROJ-u² ovladao stupnjem C1, dvojica B2, a dvojica B1. Trojica su pripadnici druge generacije iseljenika, a dvojica treće. Sva su petorica odmalena bila izložena hrvatskom jeziku, ali kod dvojice je ta izloženost bila minimalna i svodila se samo na sporadično slušanje baka i djedova bez razumijevanja i ikakve jezične uporabe. Ostala su trojica

¹ Iako moderna lingvistika možda i smatra sve jezične varijetete jednako vrijednima, politički i popularni diskurs dovode do shvaćanja standardnog jezika kao nužno superiornog u odnosu na neslužbene i nestandardne varijante (Pavlenko i Blackage 2004).

² Zajednički europski referentni okvir za jezike ili Common European Framework of Reference for Languages, CEFR

na *Croaticum* došla sa solidnom ovladanošću jezikom. Svi su proveli minimalno dva semestra na *Croaticumu*. Radi anonimnosti, promijenjena su njihova imena.

Narativi su prikupljeni metodom otvorenog intervjua čija su glavna pitanja *Što tebi znači hrvatski jezik?; Zašto i koliko dugo ga učiš?; S kim razgovaraš na hrvatskom?; Što ti znači mogućnost komuniciranja na ovoj razini?; Na kojem ti se jeziku lakše izraziti?; Kako je proces učenja izgledao i kako je utjecao na tebe?* Zbog ograničenosti prostora prikazat ću samo reprezentativne primjere i zadržati se na tematskoj razini analize narativa. Detaljnija analiza može obuhvaćati analizu diskurzivnih strategija kao što je nominalizacija, tj. leksički odabiri za sebe, ostale sudionike radnje, procese, mjesta, događaje, prostor i vrijeme i sl., zatim oklijevanje, naglašavanje itd., ali na većem korpusu (Podboj 2015). Materijal je analiziran kvalitativnom metodom jer se njome doznaju podaci koji nisu vidljivi iz upitnika i anketa zatvorenog tipa, a relativno malen opseg materijala ne bi bio prikladan za statističku ili kvantitativnu metodu.

4.2. Obitelj kao nositelj grupnog identiteta

Prema odgovorima svih ispitanika, vidljivo je da je najjača poveznica s hrvatskim jezikom obitelj (1), koja je ujedno nositelj kolektivnog identiteta. Leksički odabiri su još i *oba roditelja, očev jezik; jezik moje obitelji te jezik mog oca i mog dide*.

(1) Pablo¹

- 1 to znači jezik mojeg **djeda** i moje **bake**
- 2 i to znači kao neki dio moje obitelji.
- 3 veliki dio.

Članovi obitelji ujedno su i središnji akteri u svim narativima (leksički odabiri koji se pojavljuju su: *roditelji, baba, otac, dida, stric, majka, rođak, mama, djed i baka, rođaci*), a nešto rjeđe pojavljuju se i ostali sudionici, npr. *prijatelji, kolege, cimer*, koji se uvijek kategoriziraju s obzirom na to govore li hrvatski (2a-b).

(2a) Ivan

- 1 i svi moji prijatelji u Rusiji, naravno ne znaju hrvatski,
- 2 a sa drugima komuniciram hrvatski.

¹ Narativi su transkribirani prema sljedećoj konvenciji:

5 redak (su)rečenica
(.) značajna stanka
. silazna intonacija
↑ uzlazna intonacija
, intonacija kao kod nabiranja
- samoprekidanje
masno naglašeno
: produženi glas
[preklapanje iskaza
P pitanje
@ smijeh

(2b) Federico

- 1 mogao sam vidjeti razliku između recimo mene i mojih kolega
- 2 koji nisu:- koji nis-
- 3 **nemaju** obitelj tu

No iako je Nathanu (3) obitelj poveznica s hrvatskim jezikom, s roditeljima se identificira kao govornik svog dominantnog jezika (3.3-4, 1. l. mn.), dok je u komunikaciji s bakom, s kojom govori hrvatski, diskurs orijentiran na sebe, što je vidljivo iz upotrebe prvog lica jednine (3.7). To može signalizirati da hrvatski jezik doživljava ujedno i kao snažan znak individualnog identiteta, a ne samo kolektivnog, obiteljskog.

(3) Nathan

- 1 sa svim prijateljima,
- 2 s roditeljima **ne**.
- 3 ah, živimo svi zajedno (.) u Dalmaciji,
- 4 ali ipak govorimo engleski.
- 5 lakše je,
- 6 puno je lakše iako ono.
- 7 ali s babom samo govorim hrvatski,
- 8 iako ona miješa hrvatski i engleski

4.3. Individualni identitet i poimanje sebe u procesu učenja jezika

Unutar grupe, pojedinac se najčešće identificira prema različitosti, npr. kao bolji/loš učenik (2b, 4a) ili kao netko tko ne razumije jezik (4b). Kako su već potvrdila slična istraživanja (Burck 2008), u procesu napredovanja u jeziku, pojedinac se identificira kao netko različit, diskurs mu je orijentiran na druge, a iz ovih je narativa vidljivo još i da se taj proces identifikacije mijenja s rastom samopuzdanja i komunikacijske kompetencije (4c-d), a diskurs postaje usredotočeniji na sebe.

(4a) Nathan

- 1 ali tamo (.) samo smo nedjeljom učili hrvatski jezik.
- 2 P: to je bila škola nedjeljom?
- 3 da, nakon crkve.
- 4 ali nisam bija neki student pa onda: @
- 5 nisam ni volija učit,
- 6 nije mi išlo dobro.

(4b) Pablo

- 1 oni su mi govorili na hrvatskom,
- 2 ali ja nisam to- ništa nisam razumio.
- 3 samo sam: ne znam.
- 4 bilo je smiješno meni,
- 5 ali zanimljivo u istom vremenu.
- 6 **zašto** oni govore tako↑-
- 7 kad sam bio mali.

Romanoslavica vol. LII, nr.2

(4c) Nathan

- 1 kako bi reka, self-confidence
- 2 P: aha, samopouzdanje↑
- 3 [samopouzdanje pove:ćalo↑ mi se, samopouzdanje↑
- 4 i: da, više sam otvoren sigurno,
- 5 više govorim,
- 6 **ne bojim** se govoriti više.
- 7 kad sam tek došao
- 8 onda sam se ipak bojao govoriti hrvatski.

(4d) Ivan

- 1 ali sigurno mi je puno lakše
- 2 da mogu,
- 3 mislim da mogu slobodno se izraziti,
- 4 mogu slobodno svoje mišljenje iskazat.
- 5 pa mi je lakše sigurno nego [prije].

No iako svi ispitanici afirmativno govore o svojoj trenutnoj mogućnosti izražavanja i sporazumijevanja na hrvatskom jeziku, negativno govore o samom procesu učenja, osobito na početku, za koji ističu da je bio težak, naporan (5) i mrzak (4a).

(5) Pablo

- 1 bilo je naporno učiti hrvatski
- 2 i na početku nisam imao socijalni život. skoro-
- 3 učio sam puno sata u studentskom domu
- 4 i(.) ne znam-
- 5 nakon nastave oko- ne znam. dva tri sata.
- 6 nisam razumio što je akuzativ i to.
- 7 meni to bilo je kao najčudni↑ – najčudnije stvari da učim.
- 8 teško je bilo-
- 9 jako teško je bilo.
- 10 meni bi lakše bilo učiti portugalski, talijanski, francuski.
- 11 a ne: ovaj (.) jezik koji ima padeže.

Ako se stavovi prema dominantnom i nasljednom jeziku usporede u odnosu na vrijeme i prostor (prije, tijekom, nakon početka učenja, tj. dolaska u Hrvatsku), iz odgovora je vidljiv proces promjene od neutralnog do vrlo intimnog stava prema hrvatskom jeziku (6.8).

(6) Nathan

- 1 prije nego što sam doša
- 2 ja bih reka
- 3 da je to samo jezik
- 4 koji se koristi u Hrvatskoj.
- 5 m:: ali na:kon što sam došao
- 6 onda vidim da ima i, i dijalekta i emocije, i i izražaj, iza tog jezika.
- 7 a: (.) sad vidim da je možda malo više
- 8 i sad probam naći **svoj** hrvatski jezik.

Iz narativa je također vidljiva individualna i intimna povezanost s jezikom nakon njegova usvajanja, ali i potreba da se u njemu napreduje (7a-b).

(7a) Michael

- 1 imam tu sposobnost i na francuskom i na španjolskom,
- 2 ali nekako ta sposobnost na hrvatskom je nešto. potpuno. drugačije.
- 3 mm (.) ja imam **povijest** s hrvatskim jezikom
- 4 i sada mogu komunicirati jezi- na jeziku predaka
- 5 i meni je to jako posebno.
- 6 i: osim toga hrvatski je manji, nepoznati jezik-
- 7 i kad govorim taj hrvatski,
- 8 može biti. tajna.

(7b) Nathan

- 1 ja volim reć
- 2 da mi je u krvi hrvatski jezik @
- 3 samo ga fali na jeziku.

Globalizacijski procesi te kulturološka i jezična raznolikost u obrazovnom i radnom okruženju dovode i do porasta identitetskih odabira. Kod *Croaticumovih* studenata to je od presudne važnosti i u konačnici rezultira promjenom koje su ispitanici vrlo svjesni, kao što je vidljivo iz primjera 8a-c. Naime, kako se pojedinac kreće kroz različita društvena i prostorna okruženja, tako se grupni identiteti mijenjaju i postaju manje shvatljivi onima koji sudjeluju u samom procesu kategorizacije. No odgovori ukazuju i na to da poimanje životnog prostora nije direktno povezano s napredovanjem u jeziku. Usko uz to vezano je i poimanje doma, koje se također ne može direktno povezati s nasljednim jezikom (Đurđević i sur. 2013).

(8a) Pablo

- 1 više imam kao (.) iskustvo u drugoj kulturi
- 2 i: promijenilo se nešto u glavi,
- 3 ali da. ja ne mogu objasniti kako se to promijenilo-
- 4 jer je to bio kao (.) spor proces,
- 5 ali (.) ali: sjećam se kad nisam razumio ništa na hrvatskom
- 6 i nešto se promijenilo na bolje.

(8b) Ivan

- 1 s:sigurno sam se kao osoba nekako promijenio, ali-
- 2 ali naprimjer, ova godina, zadnja dva semestra u Zagrebu-
- 3 sigurno su me nekako promijenili.
- 4 ja sam tu više miran
- 5 nego naprimjer prije bio u **Rusiji**.
- 6 P: Je li to zbog jezika [ili općenito?
- 7 [nije, nije. općenito, da.
- 8 to nije samo zbog jezika.

(8c) Federico

- 1 ne samo zbog učenja hrvatskog,
- 2 nego i (.) zbog toga da sam bio (.) cijelu godinu recimo daleko od obitelji i prijatelja.

- 3 onda, upoznao sam nove ljude,
- 4 putovao sam,
- 5 vidio sam stvari koje nikad ne bih vidio
- 6 onda: i stvarno, ponekad pričam španjolski
- 7 i prebacim se na, na hrvatskom
- 8 i normalno, ljudi me gledaju
- 9 kao, šta je s tobom? @
- 10 mislim da (.) da, promijenio sam.
- 11 ne znam baš objasniti **kako**,
- 12 ali drugi sam čovjek.

5. Zaključci i implikacije

Ovo straživanje ukazalo je na to da je identitet nasljednih govornika dinamičan kontekstualno uvjetovan diskurzivni proces koji uvelike ovisi o razini komunikacijske kompetencije. Nositelj kolektivnog identiteta uvijek je obitelj, a ni jedan ispitanik nije kao razlog i motivaciju izrazio osjećaj pripadnosti hrvatskom narodu, nego praktične razloge, kao npr. mogućnost sporazumijevanja za života u Hrvatskoj. To može potvrditi koliko je sporan etnolingvistički kriterij kao i osjećaj pripadnosti narodu i kulturi pri definiranju govornika i jezičnih zajednica. Drugim riječima, ako i gaje snažan osjećaj pripadnosti narodu, ne vezuju ga uz jezik.

Narativi o procesu učenja hrvatskog jezika te perspektiva u odnosu na dominantni jezik uvijek su orijentirani na *druge* te na grupne identitete, osim kad se govori o teškoćama i frustriranosti težinom jezika. Svi ispitanici naglasili su koliko je težak i naporan bio proces učenja, a temporalne i prostorne odrednice mapirane su uvijek prema stupanj napretka u jeziku. Također je primijećeno da s vremenom dolazi do promjene u stavovima o dominantnom i nasljednom jeziku jer s napredovanjem u nasljednom postaje sve teže izraziti se na dominantnom jeziku. Kad je riječ o prostoru, izrazito je značajan kontekst učenja o inozemstvu i migracija, koje dodatno naglašavaju različitost tj. nepripadanje nekoj (jezičnoj) zajednici i (ne)mogućnost sporazumijevanja s njezinim pripadnicima. Svi su ispitanici izrazili da ih boravak u Zagrebu i učenje hrvatskog jezika promijenilo, ali nisu znali objasniti kako. Možda proces učenja jezika i utjecaj koji ima na pojedince najbolje oslikava sljedeći ulomak:

- (9) Nathan
- 1 lakše je upoznati sebe
 - 2 kad, kad govoriš jezik– kad više govoriš jedan jezik.
 - 3 ako tek počneš,
 - 4 onda ne znaš tko si na tom jeziku.

Literatura

- Benmamoun, Elabbas; Montrul, Silvina; Polinsky, Maria. 2013. Heritage languages and their speakers: Opportunities and challenges for linguistics. *Theoretical Linguistics*, 39: 129-181.
- Blommaert, Jan. 2005. *Discourse. A Critical Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Block, David. 2007. *Second Language Identities*. London: Continuum.
- Block, David. 2006. Identity in applied linguistics. U: *The Sociolinguistics of Identity*, [ur. Omoniyi, Tope; White, Goodith], 34 – 49. Norfolk: Continuum.
- Bloon, Erin; Polinsky Maria. 2015. From Silence to Voice: Empowering Heritage Language Speakers in the 21st Century. *Informes del Observatorio / Observatorio's Report*. 1-27.
- Brockmeier, Jens; Carbaugh, Donald [ur.]. 2001. *Narratives and Identity*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing.
- Bucholtz, Mary; Hall, Kira. 2004. Language and Identity. U: *A Companion to Linguistic Anthropology*, [ur. Duranti, Alessandro], 369-394. Blackwell Publishing.
- Burck, Charlotte. 2008. *Multilingual Living. Explorations of Language and Subjectivity*. Palgrave Macmillan.
- Cvikić, Lidija; Jelaska, Zrinka; Kanajet Šimić, Lada. 2010. Nasljedni govornici i njihova motivacija za učenje hrvatskoga jezika. *Croatian Studies Review*, Vol. 6.: 113 -127.
- De Fina, Anna. 2007. Group identity, narrative and self-representations. U: *Discourse and Identity*, [ur. De Fina, Anna; Schiffrin, Deborah; Bamberg, Michael], 351-375. Cambridge: Cambridge University Press.
- Đurđević, Ranka; Cvitanušić Tvico, Jelena; Korajac, Aida. 2013. Je li dom (tamo gdje je) jezik?, 3rd International Conference on Foreign Language Teaching and Applied Linguistics, Sarajevo, 1645–1659.
- Kalogjera, Damir. 2007. Slojevitost iskazivanja identiteta. U: *Jezik i identiteti*, [ur. Granić, Jagoda], 259 -267. Zagreb – Split: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku.
- Norton, Bonny; Toohey, Kelleen. 2011. Identity, language learning, and social change. *Language Teaching*, Vol. 44.4 : 412 -446.
- Pavlenko, Aneta; Blackage, Adrian [ur.] 2004. *Negotiation of Identities in Multilingual Contexts*. Multilingual Matters.
- Podboj, Martina. 2015. Theoretical framework and methodology for investigating narratives as discursive genres from the perspective of Critical Discourse Analysis. Zadar Linguistic Forum – Research methodology and scientific paper production in linguistics, Sveučilište u Zadru
- Tabouret-Keller, Andréé. 2000. Language and Identity. U: *The Handbook of Sociolinguistics*, [ur. Coulmas, Florian], 312-326. Oxford: Blackwell.
- Van Deusen-Scholl, Nelleke. 2003. Toward a Definition of Heritage Language: Sociopolitical and Pedagogical Considerations. *Journal of Language, Identity, and Education*, 2(3): 211-230.